

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası: Bölgesel Çatışma Alanlarında Rus Etkisi

Ali Tugay SERİN

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Konya, Türkiye
alitugayserin@gmail.com , ROR ID: ror.org/045hgzm75

Öz

Bu makalede Rusya'nın Güney Kafkasya politikası incelenmiş, bölgedeki sorunlara etkisi tartışılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte birliğe dahil olan birçok devlet dağılmış, dağılan devletler içerisindeki birçok farklı etnik kökene sahip bölgeler ise bağımsızlık ilan etme girişiminde bulunmuştur. Bu durum bölgede hem yeni çatışma alanları meydana getirmiş hem de geçmişteki birçok sorunu da su yüzüne çıkarmıştır. Özellikle Avrasya'nın Balkanları olarak tanımlanan Güney Kafkasya ve Orta Asya'da bu durum daha belirgin olarak görülmektedir. Çalışmanın yazılma nedeni ise küresel bir güç olan ve Güney Kafkasya'yı kendi arka bahçesi olarak gören Rusya'nın bölgeye olan yaklaşımı ile bölgede kronikleşen sorunlar üzerindeki etkisini açıklamaktır. Rusya'nın bölgedeki sorunlara olan yaklaşımında farklılıklar olsa da temel olarak Rusya, bölge ülkelerinin AB ve NATO'ya üye olmalarını engellemek istemektedir. Çünkü bölge ülkelerinin AB ve NATO'ya üye olmasıyla Rusya çevrelenecek ve Batı eski Sovyet coğrafyasına doğru biraz daha genişleyecektir. Bu durum Rusya'nın hem güvenliğini hem de siyasi konumuna zarar verecek bir durumdur ve Rusya tarafından kabullenilmesi mümkün gözükmemektedir.

Anahtar Kelimeler

Avrasyacılık, Güney Kafkasya, Havuç-Sopa Siyaseti, Rusya, 2007 Münih Güvenlik Konferansı

Atıf Bilgisi

Serin, A. T. (2023). Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası: Bölgesel Çatışma Alanlarında Rus Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 13-25.

<http://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.2>

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	01.06.2023
Kabul Tarihi	20.06.2023
Yayın Tarihi	26.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Russia's Policy in South Caucasus: Russian Impact in Regional Conflict Areas

Ali Tugay SERİN

Selçuk Univesity, Institute of Social Sciences, International Relations, Konya, Türkiye
alitugayserin@gmail.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Abstract

In this article, Russia's South Caucasus policy has been examined and its impact on the problems in the region has been discussed. With the dissolution of the Soviet Union, many states that were included in the union were dissolved, while regions with many different ethnic origins within the disbanded states attempted to declare independence. This situation has created both new conflict areas in the region and has exposed many problems in the past. This is especially evident in the South Caucasus and Central Asia, which are defined as the Balkans of Eurasia. The reason for writing the study is to explain the impact of Russia, which is a global power and sees the South Caucasus as its own backyard, on the Abkhazia– South Ossetia and Nagorno-Karabakh conflicts that have become chronic in the region with its approach to the region. Although there are differences in Russia's approach to the problems in the region, basically Russia wants to prevent the countries of the region from becoming members of the EU and NATO. Because with the membership of the countries of the region to the EU and NATO, Russia will be surrounded, and the West will expand a little more towards the former Soviet geography. This is a situation that will harm both Russia's security and political position, and it does not seem possible for Russia to accept it.

Keywords

Eurasianism, South Caucasus, Carrot-Stick Politics, Russia, 2007 Munich Security Conference

Citation

Serin, A. T. (2023). Russia's Policy in South Caucasus: Russian Impact in Regional Conflict Areas. *Selcuk University the Journal of Social and Technical Researches*, 21 (1), 13-25.

<http://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.2>

Article Type	Research Article
Date of Submission	01.06.2023
Date of Acceptance	20.06.2023
Date of Publication	26.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Rusya, geçmişten günümüze kadar dünya tarihinde önemli bir yer edinmiş ve edinmekte olan büyük güçler kategorisinde değerlendirilen, imparatorluk geleneğine sahip küresel bir aktördür ve Sovyetler Birliğinin mirasçısıdır. Ayrıca Sovyetler Birliğinin sınırlarından ve etki alanlarından vazgeçmeyen, güvenlik konseptini de “tekrar büyük olma” düşüncesi üzerine kuran bir devlettir (Geleri, 2010:70). Bu düşünce bir nevi Rusya’yı revizyonist bir devlet yapmakta ve soğuk savaşın bitimiyle oluşan mevcut statükonun kabul edilmediğinin de bir göstergesidir. Mevcut statükonun kabul edilmediği ve artık değiştiği düşüncesi ise açıkça Rusya Devlet Başkanı Vladimir Vladimiroviç Putin’in 2007 yılında 43. Münih Güvenlik Konferansı konuşmasında ifade edilmiştir. Putin’in Münih konuşması her yönü ile incelenmesi ve değerlendirilmesi gereken önemli bir konuşmadır. Çünkü bu konuşması sonrasında Rusya’nın yakın coğrafyası olarak tanımlayabileceğimiz Gürcistan, Ukrayna, Kazakistan ve Uluslararası güç dengesi etkileyecek Suriye ve Libya’daki gelişmeler birbiriyle ilintilidir. Özellikle Münih konuşması sonrası Rusya’nın Güney Kafkasya üzerindeki etkinliğini arttırmaya çalışmakta ve bölgedeki çatışma alanlarına doğrudan müdahil olmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında Kafkasya bölgesi Ruslar ile Batılıların jeopolitik çıkarlarının çatıştığı, stratejik öneme sahip bir bölgedir (Dugin, 2014: 365). Birçok medeniyet bu bölgede güç mücadelesi vermiş, bölgenin adı olan “Kafkasya” teriminin kullanımı da bu güç mücadelesine paralel olarak çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Sözcüğün yazılı olarak ilk kullanımı, antik Yunan dönemi tragedya yazarlarında olan Aiskhylos’un İ.Ö. 490 yılında kaleme aldığı “Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence” adlı eserinde geçen “Kavkasos Dağı” deyiminde görülmektedir. Araplar bölgeyi “Diller Dağı” olarak isimlendirmiş, Türkler, Farmlar ve diğer milletlerde Kafkasya sözcüğüne yakın adlandırmalar kullanmışlardır. Bölge adı olarak kullanımı ise 19. Yüzyılın başlarında St. Petersburg’da kurulan İmparatorluk Bilimler Akademisi tarafından Kafkasya sözcüğünü kullanılmasıyla başlamış ve ilk kez bu sözcük literatüre bölge adı olarak geçmiştir (Karabayram, 2011:17).

Kafkasya bölgesini “Kafkas Sıradağları” Kuzey ve Güney Kafkasya olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kuzey tarafta kalan kısma “Kuzey Kafkasya veya Sirkafkasiyen (Kafkasönu), güneyde kalan kısma ise Transkafkasya (Kafkasardı)” (Özey, 2019:5) olarak isimlendirilmiştir. Günümüzde de bu ayrım devam etmektedir. Şekil 1’deki haritada görüldüğü gibi Kafkasya’nın kuzeyi Rusya’nın Kafkasya’daki özerk bölgelerinden meydana gelir. Güney Kafkasya ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan cumhuriyetleri ile Gürcistan’a bağlı özerk Abhazya, Güney Osetya ve Acaristan ile Azerbaycan’a bağlı özerk Nahçıvan bölgesinden oluşmaktadır.

Şekil 1: Kuzey ve Güney Kafkasya Haritası (Turkau, 2019)

Güney Kafkasya, jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik olarak büyük güçlerin ilgisini çektiği, çıkarların çatıştığı, zengin yeraltı ve yerüstü kaynakların olduğu, kültürel özelliklerin ön planda olduğu, çok kültürlü bir coğrafyadır (Hüseynov, 2021:225). Bölge, uzun yıllar Sovyetler Birliğine bağlı kalmış, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla da “Azerbaycan”, “Gürcistan”, “Ermenistan” ve Gürcistan’a bağlı fakat de facto olarak bağımsız olan Abhazya ile Güney Osetya bölgelerinden oluşmaktadır. Güney Kafkasya ve Orta Asya’yı Zbigniew Brzezinski, Avrasya’nın balkanları olarak tanımlamıştır (Brzezinski, 2017:178). Tanım olarak, Balkanlar veya Balkanizasyon kavramı “bir bölge veya grubun, birbirlerine düşman daha küçük birimlere ayrılmasını” (Çalış, 2015:99) ifade etmektedir. Güney Kafkasya için bu terimin kullanılmasının nedeni ise bölge ülkeleri içindeki ana etnik grubun dışında birçok alt etnik yapının olması, dini ve kültürel farklılıklar ile etnik çatışmaların çıkma olasılığının çok yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Gürcistan’ın Abhazya, Acara ve Osetya sorunu ile Ermenistan ile Azerbaycan arasında çatışmalara neden olan Dağlık Karabağ sorunu bölgenin istikrarını engellenen ve Balkanlaşmayı derinleştiren çatışma alanları olarak görülmektedir.

Bölgesel çatışmaları içerisinde barındıran Güney Kafkasya’nın önemi ise geçmişle bağdaştırarak ele alınması gereken bir konudur, devlet geleneğine sahip birçok devlet yüzyıllar öncesinde uyguladığı politikaları günümüzde güncelleyerek tekrardan uygulamak istemektedir. Bu devlet geleneğine sahip ülkelerden birisi ise Rusya’dır. Rusya tarih boyunca sıcak denizlere inmek istemiş, Güney Kafkasya coğrafyası da bu noktada Asya yolu diye tabir edilerek önem sarf edilmiştir. Diğer yandan bölge geçmişte dönemin güçlü devletleri (Osmanlı, İran ve Rusya) arasında tampon bölge olmuş, günümüzde ise Rusya’nın sınır güvenliği için Batı ve ABD’ye karşı tampon bölge olması gereken bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Jeopolitik olarak bölge Asya’ya açılan bir kapıdır, birçok kıtaya, stratejik bölgeye ve denize yakındır. Bu durum bölgeye geçiş yolu özelliği vermekte, zengin Azeri hidrokarbon yataklarına ev sahipliği yapmaktadır (Karabayram, 2011:126-130). Ayrıca Güney Kafkasya Rusya’nın uluslararası sitemdeki prestiji açısından da önemlidir. Bu bölgeyi kendi arka bahçesi olarak görmekte ve bölgenin hamiliğini sahiplenmektedir. Mevcut statükonun bozulmasını istemediği için bölgeye yabancı devletlerin gelmesine ve bölge içindeki (Abhazya – Osetya, Dağlık Karabağ) sorunlara müdahil olmasını istememektedir. Bu özellikler itibarıyla Rusya için kontrol edilmesi gereken elzem bir bölgedir.

1. Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Güney Kafkasya

Rus dış politikasını ve Rusya’nın Güney Kafkasya politikasını temel olarak Avrasyacılık düşüncesi etkilemektedir. Özellikle Putin dönemiyle birlikte bu Avrasyacı düşüncenin belli alanlarda uygulamaya konulduğu görülmektedir. Dış Politika, bir ülkenin kendi dışındaki ülkelere yönelik yürütmüş olduğu davranış ilişkilerinin toplamıdır (Sönmezoğlu, 2017:184). Devletler bu ilişkileri çeşitli faktörler yardımıyla kendi ulusal çıkarlarına uygun bir şekilde yürütmeye çalışır. Rus dış politikası da bu temel mantık çerçevesinde hareket etmektedir. Rusya, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkan iç ve dış politikadaki sorunların çözümü için Batı ülkelerinin değerleri olarak kabul edilen demokratikleşme ve liberal ekonomiyi ön plana çıkarmış, Atlantikçi bir çizgide NATO ve AB ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirme politikasını 1990’ların başında uygulamıştır. Başkan Boris Yeltsin, Başbakan İgor Gaydar ve Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev’in 1990’lardaki bu Atlantikçi politikası 1996 yılında Yevgeniy Primakov’un Dışişleri Bakanı olarak atanması (Merdan, 2021:254) ve sonrasında Vladimir Putin’in iktidara gelmesiyle dönüşüme uğrayarak Avrasyacı, Atlantik karşıtı bir politikaya dönüşmüştür.

Avrasya ve Avrasyacılık geçmişten günümüze çeşitli dönemlerde Rus dış politikasını etkileyen teorik yaklaşımlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrasya kavramını ilk kez doğa bilimci Aleksander Von Humboldt tarafından kullanılmıştır. Coğrafyacılar Avrasya kıtasının varlığını kabul etmemiş olsalar da jeopolitisyen, uluslararası ilişkiler vb. alanlarda kabul edilen bir kavramdır. Kavramın sınırları Ural Dağlarını merkez alınarak çizilmiş, dağların doğusu ile batısını içeren geçiş bölgelerini içerdiği alanı tanımlamak için kullanılmıştır (İşyar, 2018:1-2). Ayrıca Avrasya bölgesi özel bir coğrafi alan olarak Rus imparatorluğu ile Sovyet uygarlığını da temsil etmektedir. Yaşayan en önemli Avrasyacı düşünürlerden birisi olarak A. Dugin kabul edilmektedir. Dugin, Avrasyacılığın tarihsel görevini Atlantisizm’e karşı savaş olduğunu belirtmektedir (Bassin, 2011:124). Diğer bir ifadeyle Avrasyacılık ABD’nin (Atlantikçi) hegemonyasına karşı savaşan (Rusya) bölgeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Vladimir Putin’in Devlet Başkanı olmasıyla Atlantikçi siyasetin güç kaybettiğini Avrasyacı siyasetin ise güç kazandığı söylenebilir. Özellik bu dönem itibarıyla Rus dış politikasında Avrasyacı siyaset tekrardan benimsenmiştir. 2007 yılı itibarıyla de Rusya’nın eski coğrafyasına yaptığı müdahalelerle Avrasyacı siyaset uygulamaya konulmuştur.

Rusya'nın yeni dış politikasının çerçevesini Putin'in 2007 yılında "Münih Güvenlik Konferansı" konuşmasıyla çizilmiştir. Bu konuşma "Münih Doktrini" olarak da isimlendirilmiş, günümüz Rus dış politikasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Yılmaz, 2021:58). Putin konuşmasında Franklin D. Roosevelt'e atıf yaparak şu sözünü hatırlatmaktadır; "bir yerde barış bozulduğunda, tüm ülkelerin barışı tehlikeye düşer" aslında bu sözü hatırlatmasının nedeni eski Sovyetler Birliği coğrafyasının halen yegâne sahibi olduğu düşüncesi ve NATO ile Batı'nın kendi coğrafyasına müdahale ederek barışı bozduğu kanaatinden kaynaklanmaktadır. Yine Putin'e göre tek kutuplu sistem "tek efendinin, tek egemenin olduğu dünyadır" ve günümüz dünyasında bunun mümkün olmadığını belirterek çok kutuplu sisteme işaret ederek ABD'nin hegemonyasını kabul etmediğini belirtmektedir. Barış için son çare olarak kuvvet kullanma yetkisinin Birleşmiş Milletler'de olduğunu NATO ve AB'nin yetkisinde olmadığını belirterek NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin Avrupa güvenliği ile alakasını olmadığını, bu genişlemenin kime karşı olduğunu ve verilen güvenlik garantilerinin nerede olduğunu sormaktadır (Putin'in Münih Konuşması, 2007). Putin'in 2007 Münih konuşmasının ilk yansıması ise 2008'deki Oset – Gürcü savaşında görülmektedir. Bu savaş Rusya için hem bir prestij hem de bir güç gösterisiydi. Savaş sonrasında artık NATO'nun doğuya doğru genişlemesini ve kendi güvenliğini tehdit edici bir adıma izin vermeyeceğinin göstergesiydi. Bu müdahaleyi Avrasyacı siyasetin 2000'lerdeki ilk uygulaması olarak değerlendirilebilir.

Münih konuşmasının diğer iki Güney Kafkasya ülkesi olan Azerbaycan ve Ermenistan'a yansıması ise Dağlık Karabağ sorunu üzerinden olmuştur. Rusya'nın bu sorundaki rolü dengeleyici olmak ve iki devlet arasında havuç – sopa siyaseti uygulayarak iki devleti kendine bağımlı hale getirmek üzerine kurulmuştur. Rusya için Dağlık Karabağ sorunu işlevsel ve kullanılmaya uygun bir araçtır. Rusya, Dağlık Karabağ sorunu sayesinde bölgedeki varlığı tartışılmaz hale gelmiştir. Ayrıca bu sayede bölgeye yabancı devletlerin gelmesini ve kendi ulusal çıkarını tehdit edici faaliyetlerde bulunması engellemektedir. Putin'in Münih konuşması ve akabinde Avrasyacı siyasetin uygulamaya geçilmesiyle Rusya, Güney Kafkasya'da hem siyasi hem de askeri olarak aktif bir şekilde varlığını artırmış ve Sovyet mirası olarak gördüğü bu bölgeyi denetim altına almaya çalıştığı görülmektedir.

2. Güney Kafkasya'nın Çatışma Alanları ve Sorunların Tarihsel Gelişimi

Kafkasya coğrafyası tarihte jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip ve birçok devletin egemenlik kurmak istediği bir coğrafyadır. Özellikle Rusların "dünya devleti olma" düşüncesi çerçevesinde izlediği yayılcı politika sayesinde daha fazla önem kazanmıştır (Karabayram, 2011:30). Rusların bölgedeki yükselişi "16. yüzyılın sonlarından başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar süren mücadelelerin sonucunda" (Karabayram, 2011:33) gerçekleşmiştir. Rusların bölgede egemenliğini kurmasıyla bölgesel birçok çatışma alanı da ortaya çıkmıştır. Bu çatışma alanları "Abhazya", "Osetya" ve "Dağlık Karabağ" bölgelerinden oluşmaktadır.

2.1 Abhazya Sorunu

Abhazya sorununun tarihsel kökenleri Sovyetler Birliği'ne kadar uzanır. 1931 yılında bölge Gürcistan SSC'sine bağlı otonom bir cumhuriyet haline gelmiştir (Güngör, 2013:46-47). Ayrıca bölgenin nüfus yapısı Stalin talimatıyla değişmiş, bölgeye ciddi oranda Gürcü yerleştirilmiş, bölgenin demografik yapısı bozulmuştur (Sönmezoglu, 2017:2).

Tablo 1: Abhazya'da Nüfus Değişimleri (1897-1992)

Yıllar	Abhazlar	Gürcüler	Ruslar
1897	58.697	25.375	5.135
1926	55.918	57.949	20.456
1939	56.147	91.067	60.201
1959	61.197	158.221	86.715
1970	77.276	199.595	92.889
1992	95.000	240.000	76.000

(Kaffed, Abhazya'da Nüfus Değişimleri)

Tablo 1'deki veriler göz önüne alındığında Abhazya'daki nüfus değişiminin ne kadar sistematik olarak değiştirildiği görülmektedir. Stalin'in talimatıyla bölgenin nüfus yapısı Gürcüler ve Rusların lehine değiştirilmiştir. Gürcüler bölgenin en büyük etnik grubu olurken Abhaz nüfusu ise yüzdelik oranda azalmıştır. Bu durum Abhazların ayrılma taleplerini de etkilenmiştir fakat nüfus yapısı gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir (Sönmezoğlu, 2017:2).

Abhazların, Gürcistan SSC'sinden ayrılma isteği 1978 yılında tekrar gündeme gelmiş, Sovyetler Birliğine bağlı bir cumhuriyet olma isteğini belirtmeleriyle Abhazlar ile Gürcüler arasında çatışmalar başlamıştır. Abhazlar Sovyetler Birliği dağılmadan önce Gürcistan SSC'sinden ayrıldıklarını ilan etmişler ve çatışmalar hızlanmıştır (Şahbazova, 2015:28). 1994 yılında iki toplum arasında ateşkes anlaşması sağlanmış fakat 2008 yılında Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırmasıyla Rusya'da Güney Osetya lehine savaşa müdahil olmuştur. Abhazya da bu savaş durumunda yararlanarak Rusya ile anlaşma yapmış, bağımsızlığını ilan etmiş ve Rusya tarafından tanınmıştır (Sönmezoğlu, 2017:3).

2.2 Güney Osetya Sorunu

Osetya, Kafkasya'da bulunan günümüzde kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş bir bölgedir. Bölgenin kuzeyi Rusya'ya bağlı iken güney kısmı ise Gürcistan sınırları içerisinde yer alır. Bu bölünmüşlük durumu Osetler birleşmelerini engellenmiş, kuzey kısmı Rusya kültürün etkisi altında kalırken güney kısmı ise Gürcü kültürünün etkisindedir (Karabayram, 2011:172). Güney Osetler, Gürcü kültüründen etkilenmiş olsalar da Rusya çatısı altına girerek Kuzey Osetya ile birleşmek istemektedir. Güney Osetya'nın bu amacını eski Güney Osetya Devlet Başkanı Eduard Kokoity, "Bizim bağımsız bir ülke olma gibi derdimiz yok. Tek amacımız, kuzeydeki kardeşlerimizle birleşerek (Kuzey Osetya) Rusya'nın çatısı altına girmektir" (Şöhret, 2014:295) şekilde ifade etmiştir. Bu durum ayrılıkçı hareketlerin doğmasına neden olmuştur.

Tarihsel olarak Osetya sorunu Çarlık Rusya dönemine kadar gitmektedir. Osetler aynı Abhazlar gibi köken itibarıyla Gürcü değildir. Bölgenin en eski toplumlarından, İran'ın doğu lehçesini konuşurlar. Osetya'da yaygın dinler ise Ortodoks Hristiyanlık, Müslümanlık ve Pagan inancıdır. Bölge 1783 yılında Çariçe II. Katerina ile Gürcü Kralı Heraklius ile yapılan anlaşma ile Çarlık Rusya'sına dâhil olmuştur (Erkan, 2015:76). 1917 başlayan iç savaşla Kafkas toplulukları Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan etmişler, Gürcistan'da Güney Osetya topraklarını kendi sınırlarına dâhil etmiştir fakat bölgede çoğunluğu oluşturan Osetler bunu kabul etmemişler ve çatışmalar başlamıştır. 1921 yılında Bolşevikler iç savaşı kazanmış ve Ruslar bütün Kafkasya'yı tekrar kendisine bağlamıştır. Güney Osetya'yı da Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğine bağlı bir özerk bölge ilan edilmiştir (Erkan, 2015:76-77). Sovyetler birliğinin dağılmasıyla da bağlı cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan etmişler fakat Osetler de özerk bölge olmasına rağmen bağımsız olmak istemiş fakat Gürcistan buna izin vermemiş ve çatışmalar tekrardan başlamıştır.

1992 yılında ise çatışmaların şiddeti artmış bunun sonucunda Rusya ve Gürcistan arasında barış görüşmeler yapılmıştır. Alınan karar sonucunda Rus, Kuzey Oset ve Gürcü kuvvetlerinden oluşan barış gücü askerleri Güney Osetya'nın Gürcistan sınırına yerleştirilmiştir (Acar, 2004:95). Fakat bölge istikrara kavuşamamış ve çatışmalar 2008 yılında Güney Osetya Savaşına dönüşmüştür.

Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan sonra aynı Abhazya ve Güney Osetya'da olduğu gibi istikrara kavuşamamıştır. Kaynaklarını verimli kullanamamış, artan yolsuzluk ve Abhazya ile Osetya sorununun çözümlenememesine (Sönmezoğlu, 2017:261) paralel olarak Gürcistan'ı 1995'ten 2003 yılına kadar yöneten Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin, 2003 yılındaki seçimlere hile karıştırdığı iddiası ve kötü yönetim, istikrarsızlığa neden olmuştur. Seçimlere hile karıştığı iddiası ve kötü yönetim sonucu halk ellerinde güller ile meclise gelip, Şevardnadze'ye istifa çağırısında bulunmasıyla Şevardnadze istifa etmiştir. Bu olay da Gül Devrimi olarak adlandırılmış, muhalefetin lideri Saakaşvili 2004 seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Aljazeera, 2014). Saakaşvili döneminde Batı ve Amerika ile ilişkiler artmış, ekonomik ve askeri alanında reformlar yapılmış ve Tiflis yönetimi Acara bölgesinde tekrar kontrolü sağlamıştır. Gürcistan'ın Amerika yörüngesine doğru gitmesi, Rusya ile olan ilişkilerin kopmasına neden olmuş, buna cevaben Rusya ise Gürcistan'daki ayrılıkçı grupları desteklemiştir. Güney Osetya'da 2006 yılında yapılan referandumda ise %90 oranında bağımsızlık kararı çıkmış, tek taraflı olarak bağımsızlığını da ilan etmiştir. Bunun sonucunda ise Tiflis yönetimi Güney Osetya'ya operasyon yapmış, Rusya ve Abhazya'nın da savaşa dâhil olmasıyla Gürcistan hem Abhazya hem de Güney Osetya'da egemenliğini kaybetmiştir (Sönmezoğlu, 2017:262).

2.3 Dağlık Karabağ

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ sorunun tarihsel kökenleri Gülistan ve Türkmençay Anlaşmalarına dayanmaktadır. Bu anlaşma ile bölgeye Ermeniler göç ettirilmiş ve Ermeniler bölgede saldırgan faaliyetlere başlamışlardır (Paşa, 2021:194). Çarlık Rusya'nın yıkılmasıyla birlikte Sovyetler Birliği bölgede etkisini artırmıştır. 1920 yılında Ermeniler Dağlık Karabağ bölgesini kendilerine bağlanmasını istemişler, Ruslarda Nahçıvan, Dağlık Karabağ ve Zangezur bölgelerini Ermenilerin kontrolüne bırakmıştır fakat bir yıl sonra Ruslar Nahçıvan ve Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan yönetimine devretmiştir. Ermeniler her fırsatta Sovyetler Birliğinden Dağlık Karabağ bölgesi talep etmişler ama Sovyetler Birliği olumlu yanıt vermemiştir (Ekici, 2017:64-65).

Sovyetler Birliği'nin son dönemlerinde Azerbaycan – Ermenistan arasındaki çatışmalar tekrar alevlenmiş, 1988 yılında Dağlık Karabağ Bölgesel Sovyet'i, bölgenin Ermenistan'a verilmesi yönünde Azerbaycan ile Ermenistan'ın anlaşmasını istemiştir fakat Azerbaycan'ın bu teklifi reddetmesiyle çatışmalar başlamıştır. Sovyetler Birliği de 1989 yılında Karabağ'daki yerel yönetimi kaldırmış ve Özel İdare Komitesi'ne devredilmiştir (Sönmezoglu, 2017:215). Fiilen bölge Azerbaycan'a bağlı özerk statüsü devam etse de Ermeni Yüksek Sovyet'i bölgenin Ermenistan'a ait olduğu iddialarını sürdürmeye devam etmiştir. Çatışmalar 1993 yılına kadar devam etmiş, Ermeniler tüm Dağlık Karabağ bölgesini kontrol etmişler ve Azerbaycan topraklarının %20'ini işgal etmişlerdir. 1994 yılında ateşkes anlaşması imzalanmış fakat Ermenistan işgal ettiği yerlerden geri çekilmemiştir. (Ekici, 2017:216).

İki ülke arasındaki çatışmalar çözümü için Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde kurulan Minsk grubu 1997 yılı itibariyle aktif bir şekilde sorunun çözümü için çalışmalarına başlamıştır. Ortak bir çözüm yolu için çeşitli öneriler ve planlar geliştirilse de Azerbaycan ve Ermenistan tarafından kabul edilmiş bir çözüm yolu bulunamamıştır (Kurt, 2021:142). 2008, 2010, 2016, 2018 ve 2020 yılları arasında Ermenistan tarafından Azerbaycan'a çeşitli ihlaller gerçekleştirilmiş, sivil ve askeri unsurlar gözetilmeksizin Ermeniler, Azerbaycan topraklarına ateş açmıştır. Özellikle 2020 yılında Ermenistan'ın Azerbaycan toprağı olan Tovuz saldırısına karşı Azerbaycan başarılı bir operasyon yürüterek işgalci güçleri geri püskürterek Karabağ'ı kurtarmış ve mutlak bir zafer kazanmıştır. Ermenistan ise Azerbaycan'a karşı vermiş olduğu savaşı kaybettiğini kabul etmiş ve ateşkes anlaşmasını imzalamıştır (Sarıkaya, 2020:8).

3. Rusya'nın Güney Kafkasya Bölgesindeki Çatışmalardaki Etkisi ve Rolü

Kafkasya bölgesi uzun yıllar Rusların elinde durmuş, Rusya'nın arka bahçesi olarak nitelendirilebileceğimiz bir coğrafyadır, doğal olarak da coğrafyanın hamiliği Ruslara aittir. Bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler babında ve Karabağ sorununa barışçıl bir çözüm bulmak için Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı bünyesinde kurulan Minsk Grubu olsun, her olayın içerisinde Rusya vardır. Bu noktada Sovyetler Birliğinden kalma sorunların çözümünü Rusya olmaksızın düşünülemez. Bu nedenle Gürcistan'daki Abhazya ve Osetya sorunu ile Azerbaycan – Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu üzerindeki Rus etkisi ve Rolü ihmal edilmemelidir.

Gürcistan sınırları içerisinde bulunan Abhazya ve Güney Osetya sorununa bakarsak eğer bu iki ayrılıkçı bölge güç kapasitesi açısından Gürcistan'ın dengi değildir. Bu iki bölge Rusya olmaksızın Gürcistan'a direnmesi ve varlığını sürdürmesi mümkün gözükmemektedir. Aynı şekilde Gürcistan'da Rusya'nın dengi değildir. Tek başına Avrupa ve NATO olmaksızın Gürcistan, Rusya'ya karşı savaşma gücü ve kapasitesi zayıftır. O yüzden Gürcistan, Rusya'yı dengelemek ve varlığını sürdürmek için Batı ve ABD ile ilişkilerini geliştirmek ve NATO'ya üye olmak istemektedir. Bunun sonucunda ise Rusya, Gürcistan'ın bu hamlelerini tehdit olarak algılamakta, Batılı güçlerin sınırlarına doğru genişlemesini ve arka bahçesi olarak gördüğü Güney Kafkasya coğrafyasında mevcut statükonun değişmesi istememektedir. Bu nedenle ayrılıkçı grupları desteklemiş, onları bağımsız birer devlet olarak tanımıştır.

2008'deki Güney Osetya – Gürcistan Savaşına Rusya'nın doğrudan müdahil olmasıyla savaşın seyri değişmiş, Rusya hem askeri hem de siyasi anlamda ciddi kazanımlar elde etmiştir. Vladimir Putin'in 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansında yapmış olduğu konuşmaya bakarsak eğer aslında 2008'deki müdahale öncesi Batı için bir uyarı olarak kabul edilebilir. Putin bu konuşmasında açık bir şekilde, NATO'nun doğuya doğru eski Sovyet coğrafyasına yönelik genişleme girişimlerine izin vermeyeceklerini, artık tek kutuplu bir dünya olmadığını, Rusya'ya verilen güvenlik garantilerinin yerine getirilmediğini, tek efendinin, tek egemenin olduğu dünya modelinin günümüz dünyasında kabul edilemez ve imkânsız olduğunu belirtmiştir (Putin'in Münih Konuşması, 2007).

Bu konuşma sonrasında Rusya 2008'de Gürcistan'a müdahil olmuş tabiri caizse geri döndüğünü hatırlatmıştır. Rusya, Vladimir Putin dönemiyle eski gücüne ve itibarına kavuşmak istemektedir. Bu hedefi doğrultusunda 2008'de Gürcistan'a müdahil olmuş, başarı elde etmiş ve uluslararası toplum bu duruma sessiz kaldığı için cesaretlenmiştir. Rusya'nın bu küçük ölçekli bölgelere yönelmesi ve onları kontrol etmek istemesinin altında yan bir diğer neden ise Rusya'nın günümüzde tarihte olduğu gibi tekrardan bir “Avrasya İmparatorluğu” kurmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu amacını gerçekleştirmek içinde jeopolitik ve stratejik bölgelere yönelerek küçük ölçekli savaşlara müdahil olmaktadır (Aksoy, 2021:26-27). Rusya'nın Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunundaki etkisi ve rolü ise iki şekilde değerlendirilmelidir. Birinci değerlendirme Rusya bölgede bir denge unsurudur ve arabulucu rolü vardır. İkinci değerlendirmeye bakarsak eğer Rusya'nın her ne kadar bir arabulucu rolü olsa da bu sorunda Rusya tarafsız değildir aksine ulusal çıkarları ve mevcut duruma göre iki tarafı da idare etmektedir.

Dağlık Karabağ'daki sorunda Rusya, denge siyaseti uygulamakta ve doğrudan açık bir şekilde hiçbir tarafı desteklemiyor gözükmektedir. Şayet desteklese izlemiş olduğu denge politikası bozulacak ve taraflar arasındaki abilik ve hakemlik imajı da zedelenecektir. Rusya'nın buradaki esas amacı kendi arka bahçesi olarak gördüğü Güney Kafkasya coğrafyasında yabancı bir gücün varlığı olmaksızın bölgesel sorunların çözümünü kendi arzusu çerçevesinde çözülmesini sağlamaktır. Öte yandan Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan'ının Batı'ya doğru yaklaşmasını engellemek için de Dağlık Karabağ sorununun çözümünü zorlaştırmakta ve Rusya, zaman zaman birine havuç diğere ise sopa göstererek bir denge sağlamayı amaçladığı da görülmektedir. Bu zamana kadar havucu hep Ermenistan tarafına gösteren Rusya 2020 yılındaki çatışmada Batı yanlısı Ermenistan Başbakanı Nikol Vovayi Paşinyan'a sopa göstererek bir uyarıda bulunmuştur. Bu uyarıyı sen Batıya yaklaşırsan bende sana destek vermem, sopayı gösteririm mesajı olarak da okunabilir.

Karabağ sorununun çözümü ve iki ülke arasında barışın sağlanması Rusya için istenilen ve arzu edilen bir durum değildir. Rusya sorunun çözümü için açıklamalar yapsa da çözüm için istekli değil aksine çözümsüzlükten yana tavır sergilemektedir. Bunun nedeni olası bir barış durumunda bölgede Rusya'nın varlığına gerek kalmayacaktır. Bölgedeki istikrarsız durum sayesinde Hazar enerji kaynakları Rusya'nın kontrolü dışında Avrupa'ya taşınmamaktadır. Şayet barış sağlanırsa Rusya devre dışı kalarak kontrolü dışında bu kaynaklar Avrupa'ya taşınabilir. Ayrıca olası bir barış durumunda Rusya, Gürcistan'daki vermiş olduğu hâkimiyet mücadelesini de kaybetme olasılığı vardır (Aksoy, 2021:56-57). Azerbaycan – Ermenistan arasında 2020 yılında çıkan çatışmaların ardından ateşkes anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma neticesinde en karlı çıkan ülke, Rusya olmuştur. Anlaşma metnini Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya beyan etmiştir. Bu anlaşmanın en önemli maddesi ise bölgeye 1.960 Rus barış gücü askerinin beş yıllığına yerleştirilmesi içeren maddedir. Taraflar beş yıl içerisinde itiraz etmediği takdirde ise beşer yıllık periyotlarla barış gücünün görev süresi otomatik olarak uzayacaktır (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2020). Rus barış gücünün ne zaman kendi evlerine dönecekleri ve barışı sağlayabileceği konusu ise belirsizdir fakat belirli olan Rusya'nın yakın coğrafyasına doğru askeri ve siyasi olarak varlığını artırmasıdır.

Azerbaycan, ateşkes anlaşması ile ciddi kazanımlar elde etmiş olsa da mevcut statükonun korunabilmesi, olası Ermenistan saldırılarına ve bölgedeki Rus askeri varlığı nedeniyle Azerbaycan aleyhine oluşabilecek Rus baskısına karşıda hazırlıklı olması gerekmektedir (Aksoy, 2021:75). Rusya'nın Abhazya, Osetya Sorunu ile Dağlık Karabağ sorunlarındaki yaklaşımının karşılaştırılmasına bakıldığında Rusya'nın bu üç soruna karşı politikalarının benzerliklerinin ve farklılıklarının olduğu görülmektedir. Tablo 2'e bakıldığı zaman temel noktadaki benzerlikler ve farklıklar gösterilmiştir.

Tablo 2: Rusya'nın Abhazya, Osetya Sorunu ile Dağlık Karabağ Sorunlarındaki Yaklaşımı

Güney Kafkasya'daki Sorunlar	Rusya'nın Bölgesel Sorunlardaki Yaklaşımının Benzerlikleri	Rusya'nın Bölgesel Sorunlardaki Yaklaşımının Farklılıkları
Abhazya Sorunu	<ul style="list-style-type: none"> Rusya bölgedeki sorunların kendi ulusal çıkarlarına uygun olarak çözülmesini istemektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Abhazya ve Osetya sorunu benzerlik gösterse de Dağlık Karabağ sorunu diğer iki sorundan farklıdır.
Güney Osetya Sorunu	<ul style="list-style-type: none"> Rusya coğrafi olarak NATO tarafından kuşatılmıştır. Bu nedenle, bölge ülkelerinin AB ve NATO çatısı altına girmelerini istememektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Rusya, Dağlık Karabağ sorununa doğrudan müdahil olmazken Abhazya ve Osetya Sorunlarına doğrudan müdahil olmuştur.
Dağlık Karabağ Sorunu	<ul style="list-style-type: none"> Bölgesel sorunlar Rusya için işlevsel bir konuma sahiptir. İsteddiği zaman kullanabileceği bir araç niteliği taşımaktadır. Avrasyacılık siyaseti için bölge jeopolitik ve stratejik önemlidir. 	<ul style="list-style-type: none"> Rusya Dağlık Karabağ sorununda bir dengeleyici rolünderken diğer iki sorunda ise sorunun doğrudan tarafıdır. Rusya, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde çok istekli değildir. Rusya, Dağlık Karabağ sorununda Havuç-Sopa siyaseti uygularken Abhazya ve Osetya sorununda ise doğrudan güç kullanımına giderek çözüm arayışına girmiştir.

Rusya'nın bölgesel sorunlardaki politikasının benzerliği temelde ulusal çıkar, güvenlik ve siyasi hegemonya yönünden benzerlik gösterirken bölgesel sorunlardaki farklı kısımları ise kendi politik çıkarlarını bölgesel sorunlarda nasıl uyguladığı noktasında karşımıza çıkmaktadır. Rusya, Dağlık Karabağ sorununa doğrudan müdahil olmazken Abhazya ve Osetya Sorunlarına doğrudan müdahil olmuştur.

Sonuç

Soğuk Savaşın bitimiyle Sovyetler Birliği dağılmış, Brzezinski'nin ifadesiyle Asya'dan Avrupa'ya uzanan devasa bir boşluk ortaya çıkmış ve Sovyetler Birliği'nin içerisindeki birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu durum dağılan Sovyetlerin devamı niteliğinde olan Rusya Federasyonu için trajik bir travma durumdur. Bu travma durumunun atlatılması ise Putin'in Rusya Federasyonu başkanı olmasıyla gerçekleşmiştir. Özellikle Putin dönemi ile Rusya tekrardan Avrasyacı siyasete geri dönmüş, yakın çevresi ile ilgisi artmıştır.

Rusya'nın geri dönüşü ve uluslararası alanda tekrardan görünür hale gelmesi ise Putin'in 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansında yapmış olduğu konuşma gerçekleşmiştir. Bu konuşma her yönü ile ele alınması gereken ve günümüzdeki birçok farklı bölgedeki olayları anlamamız açısından da ayrıyeten önem arz etmektedir. Putin, Münih konuşmasıyla tek kutuplu sistemi eleştirmiş ve çok kutuplu bir sisteme işaret etmiştir. Ayrıca konuşmasında NATO'nun doğuya doğru genişlemesini bir tehdit olarak görmüştür ve buna müsaade etmeyeceklerini belirtmiştir. Zira Münih konuşmasının ilk yansıması Güney Kafkasya bölgesinde gerçekleşmiştir. Rusya, 2008 yılında Oset – Gürcü savaşında müdahil olmuştur. Sonrasındaki Rusya'nın yakın coğrafyası olan nitelendirebileceğimiz Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan ve Kazakistan'da yaşanan olayları ile uluslararası güç dengesini etkileyecek Suriye ve Libya'daki olaylarda Rus etkisinin doğrudan veya dolaylı yoldan hissedilmiştir. Münih'ten sonra gelişen saldırgan Rus dış politikası, NATO ve AB ile yakınlaşmak isteyen ve Rusya'nın arka bahçesi olarak görünen kendi çatışma alanlarına sahip Güney Kafkasya için ise daha görünür bir hale gelmiştir.

Kaynakça | References

- Acar, D. Ş. (2004). *Kafkasya'nın Güvenliği ve Türkiye'nin Rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Aksoy, M. (2021). *Jeopolitik, Dış Politika ve Siyaset Üzerine Mülahazalar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Al Jazeera (2014, Şubat). Ülke Profili: Gürcistan. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-gurcistan/>
- Bassın, M. (2011). Klasik ve Yeni Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık (Ö. Tüfekçi, Çev.). *Bilge Strateji*, 2, 117-135. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bs/issue/3806/51042>.
- Brzezinski, Z. (2017). *Büyük Satranç Tahtası*. (Y. Türedi, Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Çalış, Ş. H. (2015). *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler Neo-Osmanlılık Özal ve Balkanlar*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Dugin, A. (2014). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. (V. İmanov, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ekici, Y. (2017). Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu. *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 62-77. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.303271>.
- Erkan, S. (2015). Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı. *Journal Of Turkish Studies*, 10, 71-92. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8846>
- Geleri, A. (2010). *Rusya'nın Dış Güvenlik Politikaları* (Rusya Raporu). Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü. <https://www.yumpu.com/tr/document/read/36800673/rusya-raporu-sde>.
- Güngör, B. (2013). Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Aktörlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Gürcistan. *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 37-54. <http://acikerisim.ktu.edu.tr/jspui/handle/123456789/168>.
- Hüseynov, R. (2021). Rusya'nın Jeopolitik Çıkarları Bağlamında Güney Kafkasya'nın Güvenliği. Marziye M. (Ed.). *Rus Dış Politikasında Orta Asya ve Kafkasya* (s. 223-249). Ankara: Nobel Yayınları.
- İşyar, Ö. G. (2018). *Avrasya ve Avrasyacılık*. Bursa: Dora Yayınları.
- Kaffed. Abhazya'da Nüfus Değişimleri. Erişim adresi: <https://www.kaffed.org/bilgi-belge/abhazya/item/324-dunden-bugune-abhazya.html>
- Karabayram, F. (2011). *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kurt, S. (2021). Donmuş Çatışma Çözümüne İki Farklı Yaklaşım: Azerbaycan ve Gürcistan. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7, 138-161. <https://doi.org/10.46849/guiibd.842795>.
- Merdan, A. S. (2021). Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Politikası. Marziye M. (Ed.). *Rus Dış Politikasında Orta Asya ve Kafkasya* (s. 249-274). Ankara: Nobel Yayınları.
- Özey, R. (2019). *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Paşa, E. (2021). Karabağ Sorunu: Tarihi Gerçekler, Jeopolitik Çıkarlar ve Çözüm Süreci. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7, 192-215. <https://doi.org/10.46849/guiibd.873368>.
- President of Russia (2007, Şubat). Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. Erişim adresi: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034/>
- Sarıkaya, Y. (2020). *44 Gün Savaşı: Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi*. Ankara: TASAV Raporu.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü (2020, Kasım). Azerbaycan- Ermenistan Anlaşmasının Tam Metni. Erişim adresi: <https://www.sde.org.tr/asya/azerbaycan-ermenistan-anlasmasin-tam-metni-haberi-20029/>
- Şahbazova, İ. (2015). *Uluslararası Hukuk Açısından Rusya'nın Gürcistan Müdahalesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü.

Şöhret, M. (2014). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Turkau (2019, Ekim). Kafkaslar Nedir? Kafkaslar neresidir? Erişim adresi: <https://turkau.com/kafkasya-nedir/#>

Yılmaz, S. (2021). *Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri*. Ankara: Nobel Yayınları.